IDROK XOTIRA

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Gumanitar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo’nalishi1-bosqich Talabalari
Xoliqova Muslima Sherzod qizi
Abdumo'minova Diyora Maxmud qizi
Mammatsharipova Sevinch Norbay qizi
Azatova Nurjamal Ikmat qizi
Raxmonaliyeva Ruxshona Maxmud qizi
Ilmiy rahbar:Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti psixologiya kafedrasi katta o‘qituvchisi
Mirzaraximova Gulnora Ikromovna
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-1422-9761
E-mail:mirzarahimovagulnora23@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada idrok va xotira jarayonlarining o‘zaro bog‘liqligi hamda inson ongidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Idrok tashqi muhitdan kelayotgan axborotni qabul qilish va uni qayta ishlash jarayoni bo‘lsa, xotira ushbu axborotni saqlash, qayta tiklash va undan foydalanishni ta’minlaydi. Tadqiqotda idrok va xotiraning asosiy turlari, ularning rivojlanish omillari hamda o‘quv jarayonidagi roli yoritilgan. Shuningdek, idrok aniqligi va xotira mustahkamligi insonning bilim olish darajasiga bevosita ta’sir qilishi asoslab berilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, samarali o‘qitish uchun idrokni faollashtirish va xotirani mustahkamlashga qaratilgan metodlardan foydalanish muhimdir.

Kalit so‘zlar: idrok, xotira, ong, bilish jarayoni, axborotni qayta ishlash, o‘rganish, psixologiya.

Abstract. This article examines the interrelation between perception and memory processes and their significance in human cognition. Perception is the process of receiving and interpreting information from the external environment, while memory ensures the storage, retrieval, and use of this information. The study highlights the main types of perception and memory, their developmental factors, and their role in the learning process. It also demonstrates that the accuracy of perception and the strength of memory directly influence the level of knowledge acquisition. The findings suggest that effective teaching requires methods aimed at enhancing perception and strengthening memory.

Keywords: perception, memory, cognition, cognitive process, information processing, learning, psychology.

Аннотация. В данной статье рассматривается взаимосвязь процессов восприятия и памяти, а также их значение в когнитивной деятельности человека. Восприятие представляет собой процесс получения и обработки информации из внешней среды, тогда как память обеспечивает её сохранение, воспроизведение и использование. В исследовании освещаются основные виды восприятия и памяти, факторы их развития и их роль в процессе обучения. Также показано, что точность восприятия и прочность памяти напрямую влияют на уровень усвоения знаний. Результаты указывают на важность использования методов, направленных на активизацию восприятия и укрепление памяти для эффективного обучения.

Ключевые слова: восприятие, память, когниция, познавательный процесс, обработка информации, обучение, психология.

KIRISH

Idrok va xotira inson psixologiyasida va bilish jarayonida asosiy o‘rin tutadigan psixik funksiyalardir. Idrok - bu tashqi muhitdan kelayotgan ma’lumotlarni qabul qilish, ularni tahlil qilish, tartibga solish va ongli ravishda talqin qilish jarayoni bo‘lib, u insonning atrof-muhitga moslashish qobiliyatini ta’minlaydi. Xotira esa insonning olgan ma’lumotlarini saqlash, qayta tiklash va ulardan turli maqsadlarda foydalanish imkonini beruvchi psixik jarayondir. Ushbu ikki jarayon bir-birini to‘ldiradi va insonning bilish faoliyatida muhim ahamiyatga ega: idrok bo‘lmasa, xotira jarayoni samarali ishlamaydi, xotira bo‘lmasa esa idrok orqali olingan ma’lumotlar uzoq muddatga saqlanmaydi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, idrok va xotira insonning o‘rganish qobiliyati, qaror qabul qilish jarayoni va ijodiy faoliyatiga bevosita ta’sir qiladi. Masalan, vizual, auditoriy va kinestetik idrok turlari orqali olingan ma’lumotlarning xotirada saqlanish darajasi turlicha bo‘ladi. Shu bois, idrokning aniqligi va xotiraning mustahkamligi o‘quvchilarning bilim olish samaradorligini oshirishda katta rol o‘ynaydi.

Zamonaviy pedagogika va psixologiya tadqiqotlari idrok va xotira jarayonlarini rivojlantirishga qaratilgan turli metodlarni tavsiya qiladi. Interaktiv o‘qitish, mnemonik usullar, vizual materiallar va texnologik vositalardan foydalanish orqali o‘quvchilar ma’lumotlarni tezroq o‘zlashtiradi va xotirada uzoq muddatli saqlaydi. Shu bilan birga, diqqat va e’tibor bilan bog‘liq psixologik omillar ham idrok va xotira samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Shuni ta’kidlash lozimki, idrok va xotira insonning bilish faoliyati, ijodiy qobiliyatlari va psixik jarayonlarning murakkab tizimini tashkil etadi. Shu sababli, ularni o‘rganish nafaqat psixologik nazariya, balki amaliy pedagogik faoliyat uchun ham katta ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot idrok va xotiraning turlari, ularning o‘zaro bog‘liqligi, o‘rganish jarayonidagi roli va samaradorligini oshirishga qaratilgan metodlarni tahlil qilishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, idrok va xotira inson psixik jarayonining ajralmas komponentlari bo‘lib, ularning samaradorligi bir-biriga bevosita bog‘liq. Idrok jarayoni orqali inson tashqi muhitdan kelayotgan ma’lumotlarni qabul qiladi, ularni tasniflaydi, tahlil qiladi va ongli ravishda qayta ishlaydi. Tadqiqot davomida vizual, auditoriy va kinestetik idrok turlarining xotira jarayonlariga ta’siri o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, vizual idrok orqali olingan ma’lumotlar uzoq muddatli xotirada samarali saqlanadi, auditoriy idrok qisqa muddatli xotirada yaxshiroq ishlaydi, kinestetik idrok esa amaliy va harakat bilan bog‘liq ma’lumotlarni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, idrok jarayoni qanchalik aniq va to‘liq bo‘lsa, xotira samaradorligi shunchalik yuqori bo‘ladi. Agar idrok jarayoni yetarlicha rivojlanmagan bo‘lsa, ma’lumotlar noto‘liq qabul qilinadi va xotirada saqlash jarayoni susayadi.

Tadqiqot shuningdek, xotira turli turlarining (qisqa muddatli, uzoq muddatli va ishlovchi xotira) idrok jarayonini qo‘llab-quvvatlashda muhimligini ko‘rsatdi. Masalan, ishlovchi xotira yangi olingan ma’lumotlarni qisqa vaqt ichida qayta ishlashga yordam beradi va ular uzoq muddatli xotirada mustahkamlanish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, xotira va idrok jarayonlarining bir-birini to‘ldiruvchi tabiati o‘rganish jarayonida o‘ta muhimdir.

O‘quv jarayonida idrok va xotirani rivojlantirish metodlari ham tahlil qilindi. Interaktiv metodlar, vizual materiallar, mnemonik texnikalar, takrorlash va faol faoliyatlar o‘quvchilarning

xotira faolligini oshirishda samarali ekanligi aniqlangan. Bu metodlar idrok jarayonini faollashtiradi, ma'lumotlarni ongli ravishda qayta ishlashni ta'minlaydi va xotirada uzoq muddatli saqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, e'tibor va diqqatni rivojlantirish xotira va idrok jarayonlarini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi.

MUHOKAMA

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, idrok va xotira samaradorligi nafaqat bilimlarni o'zlashtirish tezligiga, balki qaror qabul qilish qobiliyati, muammolarni hal qilish va ijodiy faoliyatga ham bevosita ta'sir qiladi. Masalan, vizual idrok orqali olingan ma'lumotlar, o'quv jarayonida tasvirlar va diagrammalar yordamida mustahkamlanadi, bu esa xotira jarayonining faol ishlashini ta'minlaydi. Auditoriy va kinestetik idrok esa harakat va tinglash orqali o'rganishni kuchaytiradi.

Tadqiqot natijalari shuningdek pedagogik jarayonlarda idrok va xotirani rivojlantirishga qaratilgan texnologik yondashuvlar va multimediya vositalarining samaradorligini ko'rsatdi. Interaktiv taqdimotlar, videomateriallar, audio va vizual resurslardan foydalanish o'quvchilarning idrok va xotira jarayonlarini faollashtiradi, ularning bilimlarni uzoq muddatli saqlash va qayta ishlash imkoniyatlarini oshiradi. Shu bilan birga, metodik jihatdan idrok va xotirani qo'llab-quvvatlash o'quvchilarning e'tiborini mustahkamlaydi, o'rganish jarayonini qiziqarli qiladi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalari idrok va xotira jarayonlarini chuqur o'rganishning ilmiy va pedagogik jihatdan ahamiyatini tasdiqlaydi. Ularni rivojlantirish va samarali qo'llash nafaqat o'quvchilarning ma'lumotlarni tez va sifatli o'zlashtirishiga, balki bilish jarayonini optimallashtirish, ijodiy yondashuvni kuchaytirish va pedagogik jarayon samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, kelajakda idrok va xotira jarayonlarini yanada chuqurroq tadqiq qilish, ularni o'quv faoliyati bilan bog'lash va amaliy pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish katta ahamiyatga ega.

XULOSA

Idrok va xotira inson psixologiyasi va bilish jarayonining asosiy, ajralmas komponentlari sifatida tadqiqot obyekti bo'lishi lozim. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, idrok insonning atrof-muhitdan kelayotgan axborotni qabul qilish, uni tahlil qilish, tartibga solish va ongli ravishda qayta ishlash jarayonida markaziy rol o'ynaydi. Xotira esa ushbu jarayon natijasida olingan ma'lumotlarni saqlash, qayta tiklash va turli maqsadlarda foydalanish imkonini beradi. Idrok va xotira o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, biri bo'lmasa, ikkinchisining samaradorligi sezilarli darajada pasayadi. Shu bois, bu jarayonlarni birgalikda o'rganish psixologik va pedagogik tadqiqotlar uchun katta ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, idrok va xotiraning samaradorligi insonning o'rganish qobiliyati, qaror qabul qilish jarayoni, ijodiy va analitik faoliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Vizual, auditoriy va kinestetik idrok turlarini rivojlantirish va xotirani mustahkamlashga qaratilgan metodlar o'quv jarayonida bilimlarni tezroq, samaraliroq va chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, interaktiv metodlar, mnemonik texnikalar, vizual va multimediya resurslaridan foydalanish xotira va idrok jarayonlarini faollashtiradi, ularning samaradorligini oshiradi va o'quvchilarning e'tiborini mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, idrok va xotira o'rganish jarayonining tezligi va sifati, shuningdek, insonning ijodiy faoliyati va muammolarni hal qilish qobiliyatiga ham bevosita ta'sir qiladi. Idrok orqali qabul qilingan ma'lumotlar xotirada samarali saqlanganda, bilimlarni o'zlashtirish tezroq va

aniqroq bo‘ladi, qaror qabul qilish jarayoni samarali ishlaydi, ijodiy yondashuvlar kuchayadi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik amaliyotda idrok va xotirani rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va multimediya vositalari idrok va xotira jarayonlarini optimallashtirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Ular o‘quvchilarga vizual va interaktiv ma’lumotlarni tezroq qabul qilish, xotirada uzoq muddatli saqlash va qayta ishlash imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, metodik jihatdan idrok va xotirani qo‘llab-quvvatlash o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi, o‘quvchilarning bilimga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, idrok va xotira inson bilish jarayonining poydevorini tashkil etadi. Ularni rivojlantirish va samarali qo‘llash o‘quvchilarning ma’lumotlarni tez va sifatli o‘zlashtirishiga, bilish jarayonini optimallashtirishga, ijodiy qobiliyatlarni kuchaytirishga va pedagogik faoliyatning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, kelajakda idrok va xotira jarayonlarini yanada chuqurroq tadqiq qilish, ularni pedagogik amaliyotga tatbiq etish va ilmiy asoslangan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish katta ahamiyatga ega.

Idrok va xotiraning o‘zaro bog‘liqligi, ularning rivojlanish omillari va o‘rganish jarayonidagi roli psixologik nazariya va pedagogik amaliyotning rivojlanishi uchun muhim ilmiy baza hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bilish jarayonini samarali qilish, o‘quvchilarning e’tiborini oshirish va xotira jarayonlarini faollashtirish o‘quv samaradorligini sezilarli darajada kuchaytiradi. Shu nuqtai nazardan, idrok va xotira jarayonlarini chuqur tadqiq qilish va ularni pedagogik faoliyatda qo‘llash nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ham ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati

1. Ibroximova N.A. O‘quvchilarda idrok va xotirani rivojlantirishning psixologik xususiyatlari. TADQIQOTLAR, 63(3), 215–220, 2025. Ushbu maqola idrok va xotira jarayonlarini o‘quv jarayonida rivojlantirishning psixologik omillari va metodlarini tahlil qiladi.
2. Rahmatullayeva P.M., Khasanov F., & Abduganieva A. Diqqat va xotira — psixik jarayonlar. Science and Innovation, 1(10), 60–62, 2023. Ushbu maqolada e’tibor va xotira psixik faoliyatdagi o‘ta muhim jarayon sifatida tahlil qilingan.
3. Mohinur Djalolova & Rahimjon Usmanov. Memory processes and their development in preschool. Uzbek Scholar Journal, 5, 62–65, 2022. Mazkur tadqiqot xotira jarayonlari va ularning rivojlanish xususiyatlari, idrok orqali olingan ma’lumotlarning saqlanishi haqida fikrlar beradi.
4. Idrok va xotira: psixologik jarayonlar tahlili. (Referat). arxiv.uz. Mazkur material idrok, xotira turlari, jarayonlari va individual farqlari psixologik nuqtai nazardan bayon etadi.
5. Psixologiya asoslari: diqqat, idrok, xotira. (O‘quv qo‘llanma). Bu qo‘llanmada idrok, xotira va ularning boshqalar bilan bog‘liqligi psixologik asoslari bilan yoritilgan.
6. Sezgi va idrok psixik jarayonlari (Taqdimot). Mazkur materialda sezgi va idrok tushunchalari, xotira va bilish jarayonlari bilan o‘zaro bog‘liqligi haqida ma’lumotlar mavjud.
7. Diqqat, sezgi, idrok va xotira haqida tushunchalar (O‘quv qo‘llanma). Qo‘llanmada idrok va xotira nazariy asoslari, nerv-fiziologik mexanizmlari bayon qilingan.
8. Bilish jarayonlari: idrok, xotira va sezgi tahlili (Taqdimot). Idrok va xotira jarayonlari bilish jarayonidagi o‘rni, ularning funktsiyalarini psixologik tahlil qiladi.